
Kriminálpolitikai tendenciák a XX. század végén XXI. század elején *

Farkas Ákos**

A tanulmány azt a kérdést vizsgálja, hogy a kriminálpolitika fogalmát, annak fejlődését, változását, irányát meghatározó tényezők miként alakultak a XX. század végén XXI. század elején.

Kulcsszavak: civilizáció folyamata, humanizmus represszió, jóléti állam, az elkövető megjavítása, punitív kriminálpolitika, sértett szerepe, kriminálpolitikák átvétele.

Tendencies of criminal policies at the end of XX. and the beginning of XXI. century

The study's purpose is to highlight the determinant factors of the notion, evolution, and direction of criminal policies at the end of the XX. and the beginning of the XXI. century.

Key words: process of civilization, humanity, repressiveness, welfare state, offender's correction, punitive criminal policy, role of the victim, transplantation of criminal policies

<https://doi.org/10.32980/MJSz.2021.5.1462>

1. A kriminálpolitika

A büntető igazságszolgáltatási rendszer arra törekszik, hogy egy adott társadalom és állam által a bűnözés elleni küzdelemmel kapcsolatban megfogalmazott igényeket elvárásokat kielégítse. A bűnüldözéshez és a büntetőjogi felelősségre vonáshoz, valamint a büntetés-végrehajtáshoz fűződő társadalmi érdekek, elvárások azonban a polgári nemzetállamok létrejötte óta nem érvényesülhetnek a maguk nyersségében. Szükség van arra, hogy megsűrve, különböző közvetítéseken keresztül jussanak be a büntető igazságszolgáltatás gépezetébe. Ezek közül a mechanizmusok közül az egyik legfontosabb a kriminálpolitika.

Ez a szó mely, mint annyi a magyar jogi terminológiában használt kifejezések közül, a német jogtudományban tűnt fel a XIX. század 20-as 30-as éveiben, s többszöri jelentésváltozáson ment keresztül. *Feuerbach* még a törvényalkotó állami bölcsességet (*gesetzgeberische Staatsweisheit*) értette alatta,¹ még *von Liszt* a bűnözés tudományos vizsgálatának és a büntetés hatásával alátámasztott

* A tanulmány a 2021. november 9-én az MEÁJK alapításának 40. évfordulója alkalmából tartott BTI konferencián Miskolcon elhangzott előadás alapján készült.

** Egyetemi tanár, Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Bűnügyi Tudományok Intézete, Büntető Eljárásjogi és Büntetés-végrehajtási Jogi Intézeti Tanszék.

¹ vö. FEUERBACH, A. (1847) 40.o.

alapelveknek olyan összességét, amelyek alapján az állam a büntetőjogi büntetéssel és az ezzel rokon intézmények segítségével harcot folytathat a bűnözés ellen.² Ebben az értelemben a kriminálpolitika a tudomány segítségével kidolgozott a bűnözés ellen irányuló büntetőjogi eszköz és intézményrendszer.

Liszt azonban a kriminálpolitika területét még csak a szabadságvesztés büntetésre, illetve annak végrehajtására korlátozta. *Hippelnél* a kriminálpolitika meghatározásánál a hangsúly azokra a célszerű eszközökre és módszerekre, amelyek a büntetőjog hatékonyságát növelik.³ *Petersnél* már megjelenik egyfajta a bűnözés és/vagy a kriminálpolitika irányába mutató hangsúlybeli eltolódás is, amikor azt mondja, hogy a kriminálpolitika olyan állami vagy kommunális, illetve az állam és a közösség bevonásával célszerűen kialakított alkotó tevékenységi formák összessége, amelyek célja a bűnözés illetve hatásának megakadályozása illetve ezek csökkentése.⁴

A kriminálpolitika fogalma az idő előrehaladtával egyre szélesebb kört fog át, amely a bűnözés elleni célszerű büntetőjogi fellépéstől egészen a bűnözés elleni fellépésben az állam illetve a különböző társadalmi szervek, közösségek által alkalmazott jogi és nem jogi intézkedések rendszeréig terjed. A kriminálpolitika meghatározásában ma is egy (szűkebb, illetve szélesértelmeben vett) büntetőjogi és egy kriminológiai megközelítés érvényesül. *Jesche*⁵ kriminálpolitika alatt azt érti, hogy miképpen lehet a büntetőjogot a legcélszerűbben kialakítani, hogy az alkalmas legyen a társadalom védelmének ellátására, míg *Kaiser*⁶ mindazokat a társadalmi stratégiákat és taktikákat illetve szankciós eszközöket melyeknek célja a bűnözés kontrollja.

A kriminálpolitika mindig a bűnözés mennyiségi, minőségi változásához a társadalom biztonságérzetéhez igazodó, ennek következtében folyamatosan változó, dinamikus fogalom és tevékenység, melynek eszközrendszerét azonban mint *Horváth* Tibor írja "nem a bűnözés mennyiségi és minőségi változásai határozzák meg, hanem az uralkodó kulturális és etikai nézetek, illetve az emberrel és társadalommal foglalkozó tudományos felfogás alapján kialakult társadalomkép"⁷ vagy *Elias* kifejezésével *a társadalom civilizációs szintje*.⁸ Ezt a változást érzékeljük abban a folyamatban amely a középkori "rettenet színházától"⁹, a kínvallatás kegyetlen fortélyaitól, a szabadságvesztés szociálpolitikai funkciójának - a liszti gondolatból fakadó - *gyakorlatán* keresztül napjaink szabadságvesztést helyettesítő szankcióinak megteremtéséig vezet.¹⁰

² vö. VON LISZT, F (1905) 292.o.

³ vö. VON HIPPEL, R. (1925) 534.o.

⁴vö. PETERS, K. (1932) idézi: ZIPF (1980) 15.o.

⁵ vö. JESCHEK, H-H. (1978) 16.o.

⁶ vö. KAISER (1996) 57.o

⁷ vö. HORVÁTH T. (1987) 640..o.

⁸ vö. ELIAS, N. (2004)

⁹ vö. VAN DÜLMEN (1990)

¹⁰ A krimiálpolitikának ez a felfogása alapvetően a kontinentális Európára korlátozódik. Ilyen értelmű felfogás az angolszász országokban hiányzik. A kriminálpolitika (criminal policy) fogalmat ott inkább az ítélkezési gyakorlat meghatározásávak kapcsolatban említik.
vö. ASWORTH, A. (1983) 98-135.o.

A kriminálpolitika jellegével kapcsolatos képzetek, nézetek valóban a társadalom kulturális és etikai szintjéhez, a társadalomtudományok által vallott felfogáshoz, a bűnözéssel kapcsolatos társadalmi nézetekhez igazodnak, azzal a megszorítással azonban, hogy a kriminálpolitika milyensége *mindig egy adott társadalom* civilizációs szintjével mérhető. A modern kriminálpolitika kialakulásának kezdetén a XIX. század végén a kor büntetőjog tudományát meghatározóan befolyásoló tudósok szeme előtt egy egységes, minden európai országra érvényes rendszer kidolgozása és megvalósítása lebegett. Ez tapintható ki pl. Garofalo "Criminologia" című munkájának függelékeként közölt "Nemzetközi Büntetőjogi Kódex Vezérelveinek Tervezetéből", amelyben hosszú oldalakon keresztül taglalja a büntetőjogi felelősség alapkérdéseit, tipizálja a bűnelkövetőket és bemutatja azt a büntetési rendszert, amit álláspontja szerint a bűnözés elleni küzdelem során alkalmazni kellene.¹¹ Ugyanez az egyetemességre törekvés látszik *Liszt* "A célgondolat a büntetőjogban"¹² című csak a "Marburgi Program" néven ismert dolgozatában, illetve az e célok megvalósítását maga elé tűző "Nemzetközi Büntetőjogi Egyesület" megalakításában. Ez a ma már furcsának tűnő általános érvényre, egyetemességre törekvés - mint *Radzinowicz* rámutat - a XIX. század végének korszellemében gyökerezik, abban a meggyőződésben, hogy az államok közt addig meglévő különbségeket a gazdasági, technikai, szociális és politikai erők szinte teljes mértékben kiküszöbölik, az államok egymással azonos szintre kerülnek, ami a legszélesebb értelemben folyamatos fejlődés lehetőségét teremti meg. Ez a bűnözés elleni küzdelem területén olyképpen jelentkezett, hogy a bűnügyi alaptudományok más humán és társadalomtudományokkal összefogva megtalálja a bűnözés okait, magyarázatát, és ennek a komoly társadalmi problémának a megoldását. Ennek alapján olyan cselekvési programoknak a katalógusát lehetne kidolgozni, melyet az egész világon (értsd Európában) egységesen elfogadható és követhető volna. Így a bűnözés mint tömegjelenség megszüntetése csak idő kérdésévé válna. Ezek a remények azonban a bűnözés mértékének folyamatos emelkedése és strukturális változásainak tükrében mindenütt túlzottak, sőt irreálisnak bizonyultak. Be kellett látni, hogy egységes kriminálpolitikáról európai szinten aligha lehet szó. Panacea a kriminálpolitikában sem létezik.

A legutóbbi időkben újraéledő hasonló remények – mondja *Dünkel* - abból a feltételezésből táplálkoznak, hogy a demográfiai változások, így különösen a születések számának csökkenése, a bűnözésnek az egész népességen belüli csökkenéséhez vezethetnek.¹³ Ennek a tényezőnek a hatása azonban csak korlátozottan és viszonylag rövid intervallumban érvényesülhet. Néhány kivételtől - mint Svájc illetve Japán - a statisztikailag regisztrált bűnözés trendje világszerte emelkedőben van. Ez az emelkedés, kevés kivétellel (F.Á.), *általánosnak mondható* – írja *Radzinowicz* egyik, az 1990-es évek elején megjelent tanulmányában- és átfogja az összes életkori csoportot, mindkét nemet illetve, az összes bűncselekményt valamint mind az első bűnelkövetők, mind a visszaeső bűnözők csoportját. A különböző kriminológiai vizsgálatok azt is alátámasztják, hogy ez nem

¹¹ vö. RADZNOWICZ, *Sir L.* (1993) 247.o.

¹² vö. VON LISZT, *F.* (1948)

¹³ vö. DÜNKEL, *F.* (1987)

csupán a bűnüldöző hatóságok iránti bizalom növekedésének, illetve a hatóságok jobb felderítő munkájának köszönhető, hanem a korábbiakhoz képest megnövekedett bűnözési intenzitásnak.¹⁴

Mindez kihatása van a büntető igazságszolgáltatás rendszerére is, mely ezekhez a változásokhoz, a bűnözés folyamatos kihívásához nem tud időben alkalmazkodni. Ezért nem meglepő - mondja *Radzinowicz* - ha a bűnözés igazságszolgáltatásra nehezedő krónikus terhe, a közvéleménynek a bűnözésre adandó szigorú reakció követelésével, egyben az enyhébb szankciók fokozott elutasításával együtt rövidtávú megoldások, *autoriter büntető igazságszolgáltatási rendszer*, vagy legalábbis annak *egy-egy elemei* kialakulásának irányába vezetnek. (Ennél határozottabban fogalmaz *Marxen*, aki a büntetőeljárásról kapcsolatban megjegyzi, hogy minden büntető igazságszolgáltatás autoriter. A kényszer alkalmazásával való fenyegetés a büntető igazságszolgáltatás lényeges eleme. Álláspontja szerint a büntetőeljárás a szó eredeti értelmében csak akkor nevezhető liberálisnak, ha az állami büntetőhatalommal szemben olyan ellensúly hozható létre, amely az állami kényszer gyakorlását korlátozza és ellenőrzés alatt tartja.¹⁵)

2. A kriminálpolitika alakulását befolyásoló tényezők, a kriminálpolitika kialakításának elvei

Az előbb említettek felvetik azt a kérdést, hogy a kriminálpolitikát milyen tényezők milyen elvek szerint működik. Az első talán legfontosabb befolyásoló tényező az igazságszolgáltatási rendszerrel szemben támasztott társadalmi igények és az igazságszolgáltatási rendszer teljesítőképessége közötti feszültség mértéke. Talán nem tűnik megalapozatlannak az a kijelentés, hogy *minél inkább képes egy adott igazságszolgáltatási rendszer egy hosszabb perióduson keresztül meglévő eszközeivel a rá háruló feladatokat teljesíteni, a társadalom biztonságérzetét kielégíteni, annál tágabb tér nyílik a humánus, liberális kriminálpolitikának.*

Erre példa Anglia két világháború közötti bűnözési helyzete. Amint *Radzinowicz* kimutatja, az erőszakos bűnözés alacsony szinten mozgott, csekély volt a politikailag motivált bűncselekmények száma, a szervezett bűnözés alig jelentkezett és a kábítószerrel kapcsolatos bűncselekmények mértéke is elhanyagolható volt. Mindezek az igazságszolgáltatással kapcsolatos liberális elvekkel karöltve eredményezték, hogy pl. az előzetes letartóztatások tartama lerövidült. Drasztikusan csökkent a rövid és a hosszú tartamú szabadságvesztések száma. A pénzbüntetések kiszabásának elvei módosultak, ennek eredményeként e büntetés alkalmazása során fokozottabban vették figyelembe az elkövető gazdasági viszonyait. Az intézkedések közül a próbára bocsátást és az ezzel rokon intézkedéseket széles körben

¹⁴ vö. RADZINOWICZ (1993) *i.m.* 248.o.

¹⁵ vö. MARXEN, *K*(1984) 40.o.

alkalmazták. A fiatalkorúak számára kialakított ún. "borstal" rendszer¹⁶ a statisztikák szerint 75%-os eredményességgel működött, és világszerte példaként emlegették.¹⁷

Minél nagyobb a feszültség a büntető igazságszolgáltatással szembeni elvárások, a társadalom biztonságérzete és az igazságszolgáltatási rendszer teljesítőképessége között annál nagyobb a valószínűsége a represszív- autoriter kriminálpolitika kialakulásának. Erre példa napjaink büntetőjogi fejlődése.

Ebből viszont az is következik, hogy a kriminálpolitika kialakításában a *célszerűségi gondolat* munkál.

A cél a legmegfelelőbbnek gondolt az adott *civilizációs szinthez igazodó* (széles értelemben vett) büntetőjogi és ehhez kapcsolódó más jogi és nem jogi eszközökkel a legoptimálisabb eredményt elérni a bűnözés ellen, a kriminálpolitika eszközeit a leghatékonyabban alkalmazni.

Ebben az értelemben mint *Békés* rámutat "A kriminálpolitika a jogi szférán kívül foglal helyet, s nem a büntetőjoggal, hanem annak társadalmi tartalmaival és céljaival foglalkozik".¹⁸ S tegyük hozzá: a kriminálpolitika *ebben az értelemben* politika, s ennek révén kapcsolódik a társadalompolitikához, szociálpolitikához.

A Békés álláspontját látszik igazolni II. világháborútól napjainkig eltelt időben a kriminálpolitikában lezajlott változások folyamata, amelyet *Garland*¹⁹ a következőkben foglalja össze:

1)

Az 1970-es évektől az addig nyugat-európai országokban és az USA-ban is követett jóléti állam (welfare state) koncepció a bűnözés területén megtört.

2)

Az emelkedő bűnözésről tanúskodó statisztikák a kriminálpolitikában irányváltást eredményeztek, aminek egyik következménye lett a punitív szankciók népszerűségének növekedése.

3)

A punitív szankciók népszerűségének növekedése együtt járt az addig követett kriminálpolitikával kapcsolatos társadalmi hangulat megváltozásával. A bűnelkövetőre a politika és a közvélemény többé már nem úgy tekintett mint a társadalom „áldozatára”, akit meg kell javítani és vissza kell vezetni a normális társadalmi életbe, hanem egy olyan személyre, akit el kell különíteni a társadalomtól.

4)

A kriminálpolitika ismételten „felfedezte” a börtönbüntetést. A retributív szemlélet megerősödött. Ezt a szemléletet érhetjük tetten az USA-ban, ahol a bírósági ítélezési gyakorlat eredményeképpen 1970-es évek elejétől 2005-ig terjedő

¹⁶ A rendszer az angol Kent grófságban található Borstal nevű faluról kapta a nevét, ahol először létesült ilyen intézmény. A rendszer a 16. és 21. életévük között lévő fiatal bűnelkövetők részére az 1920-as években létrehozott büntetés-végrehajtási intézmény, ahol az elítéltek oktatását és nevelést helyezték előtérbe. Az 1982. évi Criminal Justice Act szüntette meg, új intézményként bevezetve a Fiatalkorúak Büntetés-végrehajtási Központok intézményét (Youth Custody Centres).

¹⁷ vö. RADZINOWICZ (1993) i.m. 265.o.

¹⁸ vö. BÉKÉS I. (1986) 592.o.

¹⁹ vö. GARLAND, D. (2001) 8-23. o.

időszakban a bebörtönzöttek száma 500%-al nőtt. Más szavakkal ez azt jelenti, hogy a 100ezer lakosra jutó bebörtönzöttek száma 100-ról 500-ra emelkedett.²⁰

5)

A kriminálpolitika fókuszában, megjelent a bűnözés leginkább érintett, de mindeddig elhanyagolt szereplője: a sértett, akit védeni kell, aki megjelenhet a nyilvánosságban és hallathatja hangját. Ezt a célt szolgálják a sértetteket védő, támogató társadalmi szervezetek megjelenése, a sértett szerepéről folytatott politikai és szakmai viták megszorodása, a viktimológia mint a kriminológia új önálló ágának, a resztoratív igazságszolgáltatás gondolatának megjelenése

6)

Mindez a politikai gondolkodásban is változást eredményezett. Előtérbe került a társadalom védelme, amely a politika fő sodrának részévé vált. Ez hatással van a személyhez fűződő jogokról való gondolkodásra is, amely inkább hajlik a bűnözés elleni sikeres fellépés érdekében ezeknek a jogoknak korlátozására.

7)

A megváltozott ítélkezési gyakorlattal párhuzamosan változások mutatkoztak a kriminológiai gondolkodásban is. A kriminológiában addig domináns szociológiai elméletek (anómia, relatív depriváció, szubkultúra elmélet, labelling teória) mellett megjelennek és a kriminálpolitikában egyre nagyobb hangsúlyhoz jutnak a kontroll elméletek. A jóléti állam kriminálpolitikája hisz az ember tökéletesíthetőségében, a bűnözést pedig a szocializációs folyamatok hibáiban látja, ezért a bűnözés elleni eredményes fellépést ezeknek a hibáknak a kiküszöbölésében a jogkövetés társadalmi, gazdasági, pszichológiai folyamatainak elősegítésében látja. A kontroll elméletek ezzel szemben azt állítják, hogy a bűnözők és antiszociális magatartást tanúsítók alapvető sajátossága az önzés és a haszonlesés és ez csak határozott és hatékony ellenőrzés bevezetésével szorítható korlátok közé. A bűnözést ezek az elméletek a társadalomban megnyilvánuló normális, rutintevékenységek tekintik. Az elkövetőt pedig olyan személynek, akiknek szándékai és céljai a normalitás határain belül mozognak. Ezekhez az elméletekhez tartozik például a szituatív bűnmegelőzés, a racionális döntésemélet, amely a politikai döntéshozók körében gyors népszerűsége tettek szert.

8)

Az 1980-as évektől kriminálpolitika és a büntető törvényhozás az USA-ban, az Egyesült Királyságon majd Nyugat-Európában is érzékelhetően átpolitizálódott. Egyrészt – mint Garland bemutatja - a közvélemény, amelynek szerepe korábban korlátozott volt a kriminálpolitikai döntésekben jelentős hivatkozási alapként jelent meg. Másrészt a büntető jogalkotás egyre inkább a politika „postásává” vált.

9)

A kriminálpolitikai törekvések egyik meghatározó elemévé lépett elő a társadalmi közösségek biztonsága iránti igény és a bűnmegelőzés. Ez a bűnmegelőzési koncepció kapcsolatban állt, de számos tekintetben jelentősen eltért a hagyományos társadalmi bűnmegelőzéstől, amennyiben olyan objektív célok és prioritások megvalósítására irányult mint a veszteség-, a kárcsökkentésre, a biztonságos

²⁰ vö. USEM, B.-MORRISON, A. (2008) 5.o.

társadalom. Ezenek a céloknak a megvalósítását szolgálták például a közösségi rendőrségi modell, a szomszédsági figyelőszolgálat vagy a biztonságos lakókörnyezet tervezés. Ezeknek a céloknak a megvalósítása megváltoztatta a korábbi bűnmegelőzési rendszer infrastruktúráját. A bűnmegelőzési célok megvalósításába az állami, önkormányzati szervek bevonták a helyi közösségeket.

10)

A közösségi alapú bűnmegelőzéssel együtt megjelentek az üzleti alapon működő magánbiztonsági szervezetek, amelyek az állam és a közösségek mellett harmadik tényezőként meghatározóvá váltak a társadalmi biztonság fenntartásában.

11)

Abüntető igazságszolgáltatásban is irányadóvá vált a közigazgatásból ismert „new management” rendszer. Az (büntető) igazságszolgáltatási munkába bevezették a rendszer-monitoring eljárásokat, megjelent és egyre több területre betört az információ technológia, a pénzügyi auditálás, a költség-haszon elemzés, a célszerűség, gazdaságosság követelménye, az ügyféli elégedettség. Ez utóbbi eredményezte a sértett szerepének megváltozását, jogainak bővülését a büntető eljárásban.

12)

Az eddig felvázolt folyamatok, Garland álláspontja szerint, az USA és az Egyesült Királyság büntető igazságszolgáltatását az 1970-es évektől folyamatos válságba sodorták, amely az 1990-es években felgyorsultak. Ezek a folyamatok arra is rávilágítottak, hogy a büntető igazságszolgáltatásban jelentkező problémák már nem róhatók felegyszerűen a forráshiánynak, vagy a büntetés-végrehajtási szabályok vagy programok nem megfelelő érvényesítésének. Magában a büntető igazságszolgáltatási rendszerben rejlik a hiba. Ezt jelzi, hogy a közvélemény bizalma a büntető igazságszolgáltatásban megingott. Mindez oly módon csapódott le, hogy a politikában kialakult az az álláspont, hogy a folyamatos kockázatok, botrányok, állandóan emelkedő költségek miatt a büntető igazságszolgáltatás veszélyzónába érkezett, amelyben kockázatos fenntartani az igazságszolgáltatás autonómiáját és diszkrétionális jogosultságait.²¹

A kriminálpolitikai törekvések jelentős része büntetőjogi formát kell, hogy öltön. Meg kell hogy jelenjen a büntető-, a büntetőeljárás, és büntetés-végrehajtási jog szabályaiban, az azokat megelőző jogalkotási folyamatokban s a jogalkalmazásban, hisz a kriminálpolitika csak így nyerheti el legitimitását. Így maga a kriminálpolitika sem egységes, hisz az adott jogág és intézményrendszer sajátosságaihoz igazodik. Kétségtelen, hogy másképpen képeződnek le a kriminálpolitika által támasztott követelmények a büntetőjogi dogmatika, és másképpen a büntetőeljárás alapelvei és dogmatikai sajátosságai által támasztott követelmények szűrőjén.

A kriminálpolitikát azonban az adott jogterület sajátosságai is meghatározzák, tehát a korlátok ezen belül is rejlenek. Kétségtelen tény ugyanis, hogy egy adott jogágon belül *a szabályozás tárgyától* függően eltérő kriminálpolitikák léteznek.

²¹ Megjegyzem, hogy ezek a jelenségek nem álltak meg Nagy-Britannia határainál, a 2000-es évek elején elérték a kontinentális Európát.

Ebben az értelemben beszélhetünk a büntetőjog területén pl. szankciórendszerrel,²² visszaesőkkel,²³ fiatalkorúakkal,²⁴ az eltereléssel, a vagyon elleni bűncselekményekkel vagy kábítószerrel kapcsolatos bűncselekményekre vonatkozó kriminálpolitikákról,²⁵ stb. Ugyanígy a büntetőeljárás területén pl. a személyi szabadság korlátozásával, az eljárás egyszerűsítésével kapcsolatos,²⁶ a bizonyításra, különleges bizonyítási eszközökre vonatkozó kriminálpolitikákról. Nem utolsó sorban kriminálpolitikai törekvések tárgya a büntetés-végrehajtás is.²⁷ Egységes kriminálpolitikáról tehát valójában nem beszélhetünk.

Ez azonban rávilágít azokra az ellenmondásokra is, amelyek abból fakadnak, hogy ezek a kriminálpolitikák egymás mellett de nem egymáshoz kapcsolódva, egymással összefüggő rendszerben léteznek. Ennek ékes bizonyítékául szolgál az utóbbi évtized európai büntetőjogának fejlődése, amelyben jelen van a különös részi büntetési tételek egyértelmű szigoródása, amely annak a kriminálpolitikai célnak felel meg, hogy a bűnözés növekedése, gyors változása a veszélyes bűnözési formák (terrorizmus, kábítószer-kereskedelem, súlyos gazdasági, szervezett bűnözés) elé egyik akadályként a repressziót kell állítani, másrészt fellelhető a büntetés-kiszabási politika enyhülése, a szabadságvesztés visszaszorulása, az enyhébb szankciók növekvő térnyerése.

Hasonlóképpen a büntetőeljárásban is tapasztalható egyrészt az emberi jogi normák fokozott tiszteletben tartásának kriminálpolitikai követelménye, másrészt az eljárás gyorsítására, egyszerűsítésére és ezzel együtt a garanciák lazítására törekvés.²⁸ Ez a folyamat és az abban rejlő ellenmondások azonban arra is felhívják a figyelmet, hogy a célszerűsége törekvésnek határai vannak, amelyek egyben a hatékonyság korlátait is jelentik. Hiszen mint *Jeschek* fogalmaz „nem minden jogos, ami célszerű.”²⁹

Mindehhez hozzá kell tenni azt is, hogy - mint *Schwind* rámutat - azok az alapok melyre a kriminálpolitika felépül is bizonytalanok. A kriminálstatistikák kétes megbízhatósága, a bűnözés valószínű okairól és megelőzésük lehetőségeiről rendelkezésre álló ismeretek hiányosságai a kriminálpolitikai cél optimális meghatározása - de nem szükségessége - iránt is kétséget ébresztenek.³⁰

Erre példa a New York város bűnözése, ahol az FBI statisztikákban szereplő kiemelt bűncselekmények (gyilkosság, nemi erőszak, rablás, gépkocsi lopás, betörés, súlyos testi sértés) száma az 1990-es évektől napjainkig folyamatosan csökkent aminek okait nem tudták egyértelműen kizárólag az igazságszolgáltatása hatékonyabb működésével vagy város- illetve szociálpolitikai intézkedésekkel igazolni.³¹ Tehát nem igazolható, hogy a szigorodás, a szabadságvesztések

²² vö. NAGY F. (1985) 76-93.o.

²³ vö. GÖNCZÖL K. (1980) 13-101.o.

²⁴ v.ö. VÁRADI E. (1993) 43 o.

²⁵ vö. LÉVAI M. (1992) 197-232.o.

²⁶ vö. WEIGEND, T. (1992) 486-512.o.

²⁷ vö. NAGY F. (2002) 68 o.

²⁸ vö. ESER/HUBER (Hrsg. 1990)

²⁹ vö. JESCHEK, H-H. (1978) *i.m.* 17.o.

³⁰vö. SCHWIND, D. (1986) 86-99.o.

³¹ v.ö. ZIMRING, F. (2012) 196-217 o.

arányának növekedése vagy a jogszabályok megváltozása hatékonyabbá teszi a büntető igazságszolgáltatást.

A kriminálpolitikák mint Zipf mondja *értékválasztáson*, méghozzá nem ontológiai, hanem axiológiai értékválasztáson alapulnak, értékeket határoznak és valósítanak meg.³² A büntetőjog, büntetőeljárás jog és büntetés-végrehajtási jog területén az értékválasztás - a jogtörténet tanúsága szerint - a *humanitás-represszió* értékpárra szűkül le. Ez az, ami bármilyen kodifikációs vagy akár jogalkalmazási lépés mögött meghúzódik. Erre épül mindaz, ami a jogág illetve a jogtárgy sajátosságaihoz igazodik. A büntetőjog területén pl. a bűncselekmény fogalom normatív elemekkel történő bővítése, vagy a klasszikus bűncselekmény fogalmi elemek megtartása, a kerettényállások kiterjedt vagy szűkebb köre, stb. A büntetőeljárásban pl. az ügyféli jogok terjedelme, a hatóságok jog- és hatáskörének kijelölése, vagy a büntetés-végrehajtás területén az elítéltek jogainak meghatározása. Ez az értékpár szükségszerűen együtt van jelen, hiszen a büntetőjog célja alapvetően az, hogy a törvény által büntetni rendelt cselekmény elkövetőjét szankcióval sújtsa, a büntetőeljárás is represszív sajátosságokat hordoz, nem beszélve a büntetés-végrehajtási jogról. A repressziót, és a pusztá célszerűség mindenhatóságát azonban a humanitás értékének elismerése fokozatosan kordába szorítja. Ennek eredményeként jelennek meg épülnek be a normákba az emberi jogok, fogalmazódik meg a jogállamiság követelménye, amelyek a kriminálpolitika kialakításánál sem hagyhatók figyelmen kívül. Ez nyilvánul meg pl abban, hogy az európai államok között általános az egyetértés, miszerint a börtönbüntetéseket a lehető legszélesebb mértékben korlátozni kell. Ezzel magyarázható, hogy a legtöbb európai országban bővítették a társadalmi szankciók eszköztárát, részben a korábbi szankciók kiterjesztése, részben újabb intézkedések bevezetése révén. Az előnyben részesített szankciókról persze eltérőek lehetnek a vélemények az egyes országok között. A legtöbb európai országban nagyon fontosnak tartják, hogy az elítélt a lehető legszorosabb kapcsolatban maradjon a munkaerőpiaccal és szakképzést kapjon. Ugyanúgy nagy hangsúlyt kap, ha az elítéltek alkohol- és kábítószer-elvonó kezelésen vehetnek részt. Mindezekkel összhangban hangsúlyosabban fogalmazódik meg, hogy az elítéltek több felmentést kapjanak a börtönbüntetés enyhítésére: eltávozások, éjszakai börtönök, nappali börtönök, ellenőrzött szabadság, kezelési központok révén.³³

Kétségtelen tény persze az is hogy a kriminálpolitika határa nem húzható meg egyértelműen a széles értelemben vet büntetőjognál. Amióta a büntető igazságszolgáltatás és a bűnmegelőzés rendszere) egyre szorosabb vonatkoztatásba kerültek egymással, illetve bizonyos igazságszolgáltatási feladatok a bűnmegelőzés körébe kerülnek át³⁴, a kriminálpolitika erre a területre is kifejti hatását, mint ahogy a bűnmegelőzés során felvállalt szociálpolitikai feladatok időnként kriminálpolitikai törekvések képében megpróbálnak utat törni a büntető igazságszolgáltatás területére. Ezért mindazok az értékek amelyek a bűnmegelőzés során a szociál-

³² v.ö. ZIPF (1980) *i.m.* 15.o.

³³ v.ö. RENTZMAN (1991)

³⁴ Erre példa Hollandia az utóbbi évtizedben megkezdett alternatív szankciós programja.

társadalom-, gazdaságpolitikából a bűnmegelőzésre vonatkozathatók óhatatlanul a kriminálpolitikai megfontolások részévé válnak.³⁵

A kriminálpolitika alakulásának másik fontos tényezője *az intézményi érdekekben* keresendő. A büntető igazságszolgáltatási szervezeti mint bármely más szervezet a rábízott feladatot hatékonyan és eredményesen kívánja teljesíteni, hiszen napról-napra ezzel igazolja létének értelmét, fennmaradásának, további működésének, fejlődésének indokoltságát. *Az igazságszolgáltatás a bűnözés és a társadalom biztonságához fűződő igénye közötti egyensúlynak a megteremtésére hivatott, azáltal, hogy a bűncselekményeket felderíti, a büntetőjogi felelősséget megállapítja, szankciót alkalmaz, azt végrehajtja és bizonyos határok között közreműködik a bűnmegelőzéssel kapcsolatos feladatok ellátásában.* Erre őt a legalitás parancsa kötelezi. E parancsnak azonban nem tud maradéktalanul eleget tenni. Ezért mint ezt kutatások sora tanúsítja³⁶ szelektál, prioritásokat határoz meg. Ezek egy jelentős része kriminálpolitikai törekvésekben (legyen az anyagi vagy eljárási jogszabály változtatása, bűncselekmények üldözési intenzitásának meghatározása, ítélkezési gyakorlat alakítása) ölt testet. A kriminálpolitika alakítása, befolyásolása tehát az igazságszolgáltatás normális tevékenységei közé sorolható. Ennek során a hangsúly a rájuk háruló terhek csökkentésén, a legalitás elvének szorításától való minél nagyobb függetlenség megszerzésén, kötöttségeik lazításán van.³⁷

Tehát a kriminálpolitika alapvetően érték kötött, mely a represszió-humanitás értékpárral írható le, melyből további értékek vezethetők le. Ezek az értékek más értékekkel is kibővülnek amennyiben a kriminálpolitika más politikákkal is érintkezik (gazdaság-, szociál-, ifjúságpolitika, stb.) Alakítását a célszerűség (melyről vallott elképzeléseket a bűnügyi tudományok kutatási eredményei, pl. kriminológia, viktimológia, stb. is befolyásolnak) döntően határozza meg, amelynél fontos szerepe van a büntető igazságszolgáltatással kapcsolatos társadalmi elvárások teljesülése és a társadalom biztonságérzete közötti egyensúlynak, illetve feszültség mértékének, valamint az igazságszolgáltatási szervek által követett érdekeknek, értékeknek. A kriminálpolitika nem homogén, mindig az adott jogág sajátosságaihoz igazodik. Azonban ezen belül is tovább "osztódik" rész-kriminálpolitikákra. Mindezek jelzik a kriminálpolitika problematikájának sokszínűségét és buktatóit.

A kriminálpolitika képezi a bűnüldözéssel, bűnmegelőzéssel kapcsolatban az igazságszolgáltatás felé megnyilvánuló állami, társadalmi, illetve az igazságszolgáltatási szerveknek a bűnözés elleni küzdelem során az állam, a kormányzat felé irányuló elvárások, kívánságok, követelések elsődleges szűrőjét. Ez

³⁵ Ez azonban - mint *Gönczöl* rámutatott - veszélyeket rejthet magában. Ilyen esetben nemcsak a szerepazavarból fakadó hatékonysági problémák merülhetnek fel, hanem a folyamat eredményeként sérülhetnek az emberi szabadságjogok is. Ugyanis, ha pl. bizonyos szociálisan veszélyeztetett rétegek problémáit az adott politikai hatalom csak közbiztonsági problémának tekint és lemond az átfogóbb kezelés lehetőségéről, akkor ebben a megmaradt körben a kontrollmechanizmusok váltják fel a segítő mechanizmusokat. A gondoskodás vagy a támogatás szerepét egyre inkább a korlátozás és az ellenőrzés veszi át. Ha tehát a társadalompolitika korábbi területei a kriminálpolitikai megfontolások részévé válnak, akkor számolni kell azzal, hogy ott működésbe lendülnek a kriminálpolitikára jellemző sajátos eszközök is.

³⁶ v.ö. BÁRD K(1987) 53-131.o.

³⁷ v.ö. BÁRD, i.m. ou.

rendszerzi, rangsorolja, fogalmazza meg azokat a prioritásokat, melyek a jogszabály alkotási tárgyakká, illetve konkrét jogszabályokká válnak, valamint jelöli ki a jogalkalmazás számára pl. a büntetéskiszabást meghatározó szempontokat. Ezek azonban nem lehetnek ellentétesek az emberi jogi normák követelményeivel. A különböző államok sokféle, eltérő, de sok esetben közös gyökerű kriminálpolitikai megoldásokat alkalmaznak. A következőkben ezekre vetünk néhány pillantást.

Irodalomjegyzék

- ASWORTH, A. (1983): Sentencing and Penal Policy. Weidenfeld and Nicolson London
- BÁRD K (1987): A büntetőhatalom megosztásának buktatói. KJK
- BÉKÉS I. (1986): Dogmatika és büntetőpolitika. JK 12. szám
- BUTTON, B. (2007): Assessing the Regulation of Private Security across Europe. European Journal of Criminology, Vol 4 No.1 January
- CASTELLS, M. (2007): Az információ kora. Gazdaság társadalom és kultúra. III. kötet. Az évezred vége. Gondolat-Infonia, Budapest
- van DÜLMEN (1990): A rettenet színháza. Ítélezési gyakorlat és büntetőrituálék a kora újkorban. Századvég Kiadó-Hajnal István Kör 1990
- DÜNKEL, F. (1987): Die Herausforderung der geburtschwachen Jahrgänge. Aspekte der Kosten-Nutzen Analyse in der Kriminalpolitik. Freiburg i. Br.
- ELIAS, N. (2004): A civilizáció folyamata. Gondolat
- ESER/HUBER (Hrsg. 1990): Strafrechtsentwicklung in Europa 3 Landesberichte 1986/1988. Teil 1 und 2 Freiburg im Breisgau 1990
- FEUERBACH, A. (1847): Lehrbuch des gemeinen in Deutschland gültigen peinlichen Rechts 14. Aufl. Giessen, 1847
- GARLAND, D. (2001), The Culture of Control. Crime and Social Order in Contemporary Society. Oxford University Press
- GÖNCZÖL K. (1980): A visszaeső bűnelkövetők tipológiája. KJK
- von HIPPEL, R. (1925) : Deutsches Strafrecht. I. köt.
- HORVÁTH T. (1987): Megjegyzések a büntetőpolitika és a büntetési rendszer összefüggéséről. JK. 12. szám
- JESCHEK, H-H. (1978): Lehrbuch des Strafrechts Allgemeiner Teil.
- KAISER G.(1996): Kriminologie. C.F.Müller, Heidelberg
- von LISZT, F (1905): Strafrechtliche Aufsätze und Vorträge I. köt.
- von LISZT, F.(1948): Der Zweckgedanke im Strafrecht. Vittorio Klostermann Frankfurt am Main, 1948
- LÉVAI M. (1992): Kábítószeres és bűnözés. KJK .
- NAGY F. (1985): Intézkedések a büntetőjog szankciórendszerében. KJK
- NAGY F. (2002):Egyes államok büntetés-végrehajtási rendszerei a II. világháború után (kézirat)
- NEWBURN, SPARKS (ed. 2004): Criminal Justice and Political Cultures. Willan Publishing, Cullompton, Portland

-
- PETERS, K. (1932): Die Kriminalpolitische Stellung des Strafrichters bei der Bestimmung der Strafrechtsfolgen.
 - RADZNOWICZ, Sir L. (1993): Rückschritte in der Kriminalpolitik. ZStW 105 (1993) Heft 2
 - RENTZMAN (1991): Alternative measures to imprisonment. Council of Europe
 - SASSEN, B. (2000) Elvezített kontroll? Szuverenitás a globalizáció korában. Helikon Kiadó, Budapest
 - SCHWIND, D. (1986): Unsichere Grundlage der Kriminalpolitik. in: *Hirsch, Kaiser, Marquart* (Hrsg., 1986): Gedächtnisschrift für Hilde Kaufmann. Walter de Gruyter Berlin, New York
 - TARDE, G. (1903)., The Laws of Imitation. Holt, New York
 - USEM, B.-MORRISON, A. (2008): Prison State.. Cammbridge University Press
 - VÁRADI E. (1993): A fiatakorúakra vonatkozó büntetőjogi szabályozás Ausztriában és Svájcban OTKA kutatás kretében készített tanulmány (kézirat)
 - WEIGEND, T. (1992): Die Reform des Strafverfahrens. Europäische und deutsche Tendenzen und Probleme. ZStW Band 104 Heft 2.
 - ZIPF (1980): Kriminálpolitik. C.F Müller Juristischen Verlag Heidelberg, Karlsruhe
-
-